

OPVOEDING EN ONDERWIS

Wat wil Kees Boeke?

Eén der meest vooraanstaande figuren in de Nederlandsche Onderwijswereld is wel de heer Kees Boeke, voorzitter van den Vernieuwingsraad, een lichaam dat gesticht werd door de Werkgemeenschap voor vernieuwing van onderwijs en opvoeding. Hij is een man met een zeer bewogen levensloop.

Rombouts vertelt in zijn Historische Paedagogiek, dat Kees Boeke in 1884 te Alkmaar geboren werd. Hij studeerde in Delft, ging als ingenieur naar Engeland, sloot zich aan bij de Quakers, werd hun zendeling in Syrië, keerde met zijn gezin naar Engeland terug, toen de eerste Wereldoorlog uitbrak, trad op als onderwijzer en studeerde tevens paedagogiek aan de Universiteit, raakte door zijn pacifisme voor zes maanden in de gevangenis, werd vervolgens verbannen en kwam tenslotte weer in Nederland terecht. Ook hier trad hij openlijk op als antimilitarist, ijverde voor dienstweigering, weigerde belasting te betalen en was voortdurend in conflict met de gestelde machten.

Hij begon zijn paedagogisch bedrijf hier te lande toen hij op 6 Januari 1926 met zijn oudste vier kinderen begon te werken in een kamer van een particulier huis, dat daartoe door vrienden welwillend was afgestaan. Na 1½ jaar waren er 11 kinderen. Dat er groei zit in zijn school, die hij werkplaats noemde, blijkt wel hieruit, dat het aantal werkers (zoo worden de leerlingen genoemd) in Jan. '46 230 bedroeg.

De invloed van ir. Boeke groeit met zijn school en het lijkt me van belang na te gaan wat Boeke nastreeft. Ik raadpleeg daartoe zijn „Kindergemeenschap“, dat in 1934 uitkwam, „Vernieuwde leiding voor het schoolkind“ en „Redelijke ordening van de Menschengemeenschap“. De laatste twee werkjes verschenen na den tweeden wereldoorlog.

Als wij willen onderzoeken wat Boeke nastreeft en hoe hij het beoogde doel tracht te bereiken, zullen we achtereenvolgens moeten letten:

- a. op zijn levensbeschouwing;
- b. op het doel, dat hij beoogt;
- c. op de verwerkelijking zijner ideeën;
- d. zijn levens- en wereldbeschouwing.

De eerste vraag, die hier naar voren komt is deze: „Hoe denkt Kees Boeke over God?“

Immers, het: „zeg mij, hoe uw Godsbegrip is en ik zal u zeggen, wie gij zijt“, is nog altijd een waar woord. Welnu, hierover laat Kees Boeke ons niet in het onzekere. Hij komt er open en eerlijk voor uit, dat hij niet in een persoonlijk God gelooft. Hoe verschrikkelijk dit op zichzelf ook is, gezegd moet worden, dat hij geen schuillevinkje speelt.

Hij zegt: „Als men beweert, dat er een God is, een Schepper van hemel en aarde en die God is het, dien wij allen hebben leeren kennen, maakt men een groote denkfout, een rampzalige stap in het denken der menschen“. Boeke wil niets weten van een God, „die zich op een bepaalde plaats als een wolokolom of in een onweer openbaart, ook niet van een God, die een speciale God van een bepaald volk is, evenmin van een God, die de speciale God van een bepaald geestelijk volk is“.

Wel bestaat er volgens hem zoo iets als het Hoogere, dat in ieder mensch een bepaalde verschijningsvorm aanneemt. Hij spreekt dan ook liever van de „Eigengod“ en verstaat daaronder datgene, dat het voor ieder-persoon-eigene is.

De consequentie hiervan is natuurlijk, dat Boeke niet gelooft aan een objectief bestaande norm voor goed en kwaad.

In zijn Vernieuwde leiding voor het schoolkind zegt hij: „In het bijzonder in een tijd, waar het „normaal“ is geworden — zij het tijdelijk — om de eeuwenlang erkende morele eischen opzij te zetten, moeten wij de vaste richtingwijzer weer vinden. Velen zeggen, dat de Bijbel voor hen deze rol vervult. In het Oude Testament wordt inderdaad als duidelijk richtsnoer voor het menselijke handelen de „Wet des Heeren“ gegeven, maar van de tien geboden zijn er gedurende de oorlogsjaren door velen eenige als tijdelijk onhoudbaar eenvoudig opzij gezet: als de omstandigheden onder de Duitse bezetting en het verzet tegen den vijand eischen, dat op den Sabbath wel gewerkt werd, dat gelogen, gestolen, ja gedood werd, dan moest dat gebeuren. In het Nieuwe Testament wordt duidelijk de liefde tot den medemensch als de groote universele wet gesteld (spatiëring van mij, K. v. H.) en door Jezus wordt zelfs uitdrukkelijk verklaard, dat die liefde zich niet tot de vrienden moet beperken, maar ook aan den vijand gegeven moet worden, dat kwaad met goed moet worden vergolden.“

Dit zoo duidelijke bevel bleek onder de gegeven omstandigheden geheel en al onpractisch en werd dan ook volkomen genegeerd, of verworpen“.

En verder: „We moeten een fundament hebben, dat niet op een critiek moment kan gaan wankelen.“

Als zoodanig is volgens mijn overtuiging het eenige, wat ons op den duur leiden kan, het inwendige of innerlijke

licht dat als een Goddelijke Openbaring schijnt in het menschenhart; (spatiëring van mij, K. v. H.) of, gezegd met de andere vaak gebezigde beeldspraak, de innerlijke stem, die zacht spreekt in ons hart, en die wij allen kunnen hooren als wij heel stil zijn. Het is de subjectieve uiting van den „Heiligen Geest“, „Den Trooster“, die „de wereld zal overtuigen van zonde, van gerechtigheid en van oordeel“. Maar wij moeten inderdaad heel stil zijn, willen wij die Stem hooren. Wij moeten zeer gespannen schouwen, willen wij het wenken van dat Licht blijven zien, zoodat wij het volgen kunnen.

Als ieder mensch dat innerlijke licht nu maar eerbiedigt en met volen ernst zijn Eigengod gehoorzaamt, als ieder naar de mate van het licht, dat hij heeft, luistert naar het hoogste dat in hem is, dan zal het resultaat zijn, dat wat voor den één op een bepaald moment zonde is, dit voor een ander niet of nog niet zal zijn.

Maar het noodzakelijk gevolg daarvan zal dan ook moeten zijn, dat er de ware verdraagzaamheid komt. Immers, als een ander doet wat afwijkt van wat we zelf zouden doen, vertrouwen we toch, dat dit voor dien ander „goed“ kan zijn en rustig wachten we af, daar we een onwrikbaar geloof hebben, dat naarmate wij allen groeien, wij meer en meer éénzelfde besef van goed en kwaad zullen krijgen. Als ieder maar overtuigd is van het relatieve van eigen inzicht, dan zal hij willen meehelpen naar het zoeken van een synthese, een verzoenende oplossing, die allen bevredigt“.

Dat is duidelijke taal. Omdat Boeke God niet erkent, gaat ook zijn menschenbeschouwing absoluut fout. De ontrooning van God houdt altijd in de erkenning van den mensch als autonoom, die zelf uitmaakt wat goed is en kwaad. Boeke is een rasechte humanist.

Volgens het humanisme is ieder mensch drager van het algemeen menselijke, drager van de door het humanisme ontdekte en erkende menscheidswaarden, drager van de Wereld-Rede. Daarom moet ook de menselijke persoonlijkheid bewonderd en geëerbiedigd worden. Die eerbied voor de menselijke persoonlijkheid komt neer op de vergoddelijking van den mensch. Wie den mensch autonoom toeschrijft, schrijft hem toe wat God alléén toekomt.

Kees Boeke is aanhanger van het Neo-Christendom, zooals hij het noemt en dat hij aldus omschrijft: „Het Neo-Christendom erkent de Kosmische Wijsheid, doch geen „God“, geen „Kerk“, geen dogma, dus ook geen professie, geen liturgie of ritueel, geen Wet, geen hemel en geen hel, geen „verlossing-door-het-Bloed“, geen Bijbel als onfeilbaar „Woord Gods“.“

Hij is dus een prediker van een „Christendom zonder den Christus“, hoe dierbaar hij overigens over den Christus spreekt. Hij meent in zijn verdwazing de bedoeling van Jezus eerst recht te hebben begrepen. „Niets“, zegt hij, „is hooger dan de Liefde, die zich geeft, die deenouds onrecht draagt en zegent wie vervloekt. Dat heeft Jezus begrepen en beleefd. Tot Hem voelen de kinderen zich als vanzelf aange trokken en daarom zei Jezus ook: „Laat de kinderen tot Mij komen en verhindert hen niet, want der-zulken is het hemelsche rijk“.

Hoe wordt de Schrift hier misbruikt! Merkwaardig toch, dat menschen, die de leer van Christus afwijzen, toch Zijn naam annexeren voor hun opvattingen.

Maar daardoor worden ze juist des te gevaarlijker! De waarheid is, dat Boeke geen prediker is van een nieuw Christendom, maar van een nieuw heidendom.

Hij meent de wijsheid, de ware levenskunst te hebben gevonden, maar weet niet, dat niemand wijsheid zal vergaren, die weigert te putten uit de bron van Wijsheid, d.i. Gods Woord.

De parel, die Boeke meent te hebben gevonden, is niet echt, maar door en door vals. K. v. H.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

DOORBRAAK.

Nu weet ook de Heilige Schrift van doorbraak. Doorbraak van den cirkelgang waarin het menschelek leven bevangen is. Deze cirkelgang is opgemerkt en getekend door den schrijver van het boek Prediker. Het thema van zijn boek is: Ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid! Dit thema wordt in vele toonaarden herhaald en in allerlei variaties uitgewerkt. Het wil zeggen: de inspanning die de mensch zich getroost om iets te presteeren, om iets te bereiken, is zinloos, heeft geen doel, heeft geen blijvend resultaat. Het is met het menschelek leven als met de natuur, die zich beweegt in gestadigen kringloop. De zon gaat op en de zon gaat onder en zij hijgt naar haar plaats waar zij oprees. Zoo is het met den wind. Zoo is het met de rivieren. Zij stroomden naar de zee, aldoor, aldoor, en de zee wordt niet vol. Er is een gedurige herhaling in de natuur en het leven der natuur levert geen blijvend resultaat op. Dat is er ook in de wetenschap en in de cultuur: wat er geweest is dat zal er zijn, en wat

er gedaan is zal gedaan worden, zoodat er niets nieuws is onder de zon. Het menschelek geslacht is ook opgenomen in den cirkelgang: het eene geslacht gaat, het andere komt, allen zijn onderworpen aan de wet van: opgaan, blinken en verzinken, ieder daalt neer in het graf; en daarom heeft 's menschen inspanning geen nuttigheid. Want of hij wijs is of dwaas, beiden sterven een eenderen dood. En als ik wat bereikt heb in het leven, wie garandeert mij dat de gene, die mijn plaats inneemt, mijn erfenis getrouw zal bewaren, en niet alles zal bederven? Blijvend resultaat is er niet. Niet van arbeid, niet van wijsheid, niet van eer, niet van rijkdom, niet van een hooge postie: de Prediker heeft knechten te paard gezien, en vorsten gaande als knechten op de aarde. Met andere woorden: ook het maatschappelijk leven en de maatschappelijke verhoudingen zijn aan den kringloop onderworpen: wie vandaag heer is is morgen knecht, en wie vandaag knecht is is morgen heer. Een koning kan een machtig rijk stichten of bezitten, maar zijn opvolgers voeren het mischien naar den afgrond. Denk aan David en Salomo — in wiens mond de Prediker zijn woorden van wijsheid legt¹⁾ —, wier rijk onder Rehabeam en latere koningen tot een kleen staat werd teruggebracht en tenslotte werd opgeslokt door de machtige wereldrijken.

Zoo is er in het menschelek leven de cirkelgang. Niet de gestage ontwikkeling, niet de geregelde vooruitgang, niet de rechte opgaande lijn in steeds heerlijker ontplooiing, maar een altdurende herhaling, een cirkelgang, waarin men steeds terecht komt op hetzelfde punt.

De Prediker heeft oog voor dezen cirkelgang, omdat hijzelf een vast punt daarbuiten heeft. Wie zelf in den cirkelgang begrepen is, zelf door hem meegevoerd wordt, die vermag niet hem te ontdekken. Maar wie zelf een vast punt erbuiten heeft, die heeft daarin de eerste voorwaarde, noodig om voor den cirkelgang oog te krijgen.

Onze aarde draait, dat weten we langzamerhand allemaal wel. Maar in ons gewone dagelijksche leven, waarin wij op die aarde verkeerden, erop werken en loopen, hebben we daar heelmaal geen besef van. Ons huis blijft staan op dezelfde plek en in dezelfde verhouding met de omgeving. De steden en dorpen blijven alle op hun plaats liggen. We ervaren het niet in het gewone leven dat de aarde draait. Dat komt omdat we zelf meedraaien, omdat we zelf in dien kringloop opgenomen en begrepen zijn. Maar als we een vast punt buiten de aarde konden innemen, een onbewegelijke standplaats, dan zouden we de aarde langs ons heen zien draaien, het geheele aardoppervlak zou successievelijk voor onze oogen verschijnen.

Welnu, zoo kan de Prediker alleen maar den cirkelgang van het leven opmerken, omdat hij een vast steunpunt buiten dien cirkelgang heeft. Hij weet van het Koninkrijk Gods dat den cirkelgang doorbreekt, en dat eeuwig en onwankelbaar is.

De slotsom die hij tenslotte trekt is niet: omdat het leven toch ronddraait in een cirkelgang en het geen blijvende nuttigheid oplevert, laat ons daarom eten en drinken en vroolijk zijn, want morgen sterven wij. Neen, zijn slotsom is: Vrees God en houd Zijne geboden. Dat wil dus zeggen: Wees getrouw onderdaan van het Koninkrijk Gods, buig u neer voor de heerschappij des Heeren.

Ja waarlijk, het Koninkrijk Gods doorbreekt den kringloop, het Koninkrijk van Gods genade dat uit den hemel nederdaalt. Want het is door de zonde dat in het menschenleven niet meer is de rechte opgaande lijn naar boven, maar het in een cirkelgang bevangen is. Zonder zonde zou er geweest zijn de rechte opgaande lijn, de gestage ontplooiing van het aardse leven en de ingang van het aardse leven in de eeuwigheid, de vereeniging van hemel en aarde. Maar door de zonde is de gemeenschap van hemel en aarde verbroken, is de aarde geworden afgesloten in zichzelf, en is dat aardeleven nu bevangen in den cirkelgang, omdat dat leven nu beperkt is geworden tot deze bedeeeling.

En nu meent de hoogmoedige mensch wel dat er een gestage vooruitgang is, een geregelde progressie, een nimmer stilstaande ontwikkeling, een altijd voortgaande vernieuwing, een heengroei en heenleven van den van nature goeden mensch naar een volmaakte maatschappij, naar een soort van heilstaat, naar een paradijs op aarde. Maar die hoogmoedige mensch heeft geen oog voor den kringloop omdat hijzelf erin meedraait. Hij sluit het aardeleven af in deze tijdelijke bedeeeling en dus blijft hijzelf mede daarbinnen besloten. Zijn blik is beperkt.

Wie echter door het geloof gemeenschap heeft aan het Koninkrijk Gods dat eeuwig en onwankelbaar is, die heeft oog voor den kringloop, maar ziet meteen dien kringloop doorbroken.

Hij ziet de altdurende lijn van Adamskinderen, van menschen in zonden ontvangen en geboren, doorbroken door Jezus Christus, Die in heiligheid ontvangen en geboren is.

Hij ziet de lange rij van elkaar opvolgende koningen, in welke rij de zoon afbreekt wat de vader heeft

¹⁾ Zie hiervoor G. Ch. Aalders, De Prediker (In Korte Verklaring) blz. 6 vv; El. Th. v. de Born, De Wijsheid van den Prediker.

Voor den inhoud van het boek Prediker zie vooral K. Schilder, Christus in Zijn lijden, deel II, blz. 42 vv.